

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o byciu i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019</i>	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022</i>	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczyńska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2022	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej

Słowa kluczowe: Św. Tomasz z Akwinu, dobro wspólne, własność prywatna, Niemcy, konstytucja, *Sozialbindung*

Wstęp

W artykule podjęto się próby wykazania podobieństw między obecną w myśli św. Tomasza z Akwinu ideą dobra wspólnego a koncepcją *Sozialbindung*, czyli społecznego związania własności prywatnej, obecną we współczesnej niemieckiej ustawie zasadniczej. Za główne punkty odniesienia w niniejszej wypowiedzi przyjęto ideę dobra wspólnego oraz koncepcje jednostki zawarte w poglądach św. Tomasza oraz w aksjologii niemieckiej konstytucji. Realizację tak zdefiniowanego zadania badawczego

rozpoczęto od wskazania znaczenia poglądów św. Tomasza dla kształtowania się europejskiej myśli społecznej oraz różnic między prawem stanowionym a naturalnym. Odnosząc się do źródeł niemieckiej idei *Sozialbindung*, posłużono się przykładem poglądów Rudolfa von Jheringa, wskazując na jego wysoką ocenę myśli Tomaszowej. W kolejnej części artykułu dokonano analizy prawnego aspektu idei *Sozialbindung* na podstawie art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej. W artykule dowiedziono,

Dr Paweł Lesiński, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS.

Dr hab. Małgorzata Łuszczzyńska, prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS.

iz Tomaszowa idea dobra wspólnego osadzająca się na przekonaniu o społecznej naturze człowieka, znajduje swój

wyraz w koncepcji ograniczenia własności prywatnej niemieckiej ustawy zasadniczej.

I. Wprowadzenie do problematyki myśli społecznej Tomasza z Akwinu

Święty Tomasz z Akwinu wywarł niekwestionowany wpływ na rozwój europejskiej myśli społecznej. Myśl ta oddziaływała w różnych czasach i warunkach kulturowych na badaczy o zróżnicowanej formacji intelektualnej i duchowej. Na efekcie działalności naukowej spadkobierców intelektualnych Akwinaty zaciążyły w znacznej mierze realia społeczno-polityczne epoki oraz prądy filozoficzne, którym stawiali czoło lub za którymi podążali.

Święty Tomasz z Akwinu był umysłowością nietuzinkową, ikoną średniowiecza, ale wyprzedzającą swoje czasy o kilka stuleci. Ponadczasowość doktryny Akwinaty zapewnił racjonalizm w spojrzeniu na kluczowe zagadnienia stanowiące problematykę interdyscyplinarną (przede wszystkim z zakresu socjologii, politologii oraz prawa)¹. Zjawiska związane nieodłącznie z życiem ludzkiej zbiorowości ujętej w ramy organizmu politycznego, problematykę władzy oraz prawa (postrzeganego jako gwarant ładu i porządku społecznego) ujmował w sposób sobie właściwy w du-

chu własnej filozofii rozumianej jako miłość mądrości.

Założenia filozofii Tomasza są mocno zakorzenione w teologii, co widoczne jest niemal na każdym kroku: poczynając od podmiotu kreującego otaczający świat, przez cel przyświecający jednostce osadzonej w roli pielgrzyma stąpającego po ziemi². Z ducha teologii rodzi się problematyka *participatio*, relacji część-całość w zagadnieniach oscylujących wokół myśli socjologicznej oraz politycznej ściśle sprzężonych z doktryną prawną, a także kwestia bytu, dobra czy optymalnej formy ustrojowej. Można zatem za Otto Hermannem Peschem postawić tezę o zakorzenieniu Tomaszowej filozofii w teologii³.

Całość rozważań Doktora Anielskiego cechuje nie tylko racjonalizm, ale także erudycja. Święty Tomasz miał rozległą i gruntowną wiedzę. Papież Aleksander IV, jeszcze przed uzyskaniem przez Tomasza tytułu magistra, stwierdził, iż Akwinata wiedział wszystko, co w owym czasie wiedziano w Paryżu⁴.

¹ M. Zembrzusi, *Prawda o intelekcie. Mieczysław Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego*, „Rocznik Tomistyczny” 5 (2016), s. 75-88.

² A. Andrzejuk, *Czym jest tomizm?* „Rocznik Tomistyczny” 1 (2012), s. 12-15.

³ Autor tezę powyższą wywodzi z tego, że Tomasz sam siebie uważał za teologa, a swoje dzieła za prace z dziedziny teologii O.H. Pesch, *Thomas von Aquin. Grenze und Größe mittelalterlicher Theologie. Eine Einführung*, Mainz 1988.

⁴ J. Salij, *Eseje tomistyczne*, Poznań 1998 s. 206.

2. Zagadnienia prawno-naturalne w myśli Akwinaty w kontekście idei dobra wspólnego

Doktryna prawna Tomasza z Akwinu zasada się na problematyce mocy obowiązującej prawa, która prowadzi do wyróżnienia dwóch zasadniczych porządków normatywnych: prawa stanowionego oraz prawa naturalnego. Relacja tych dwóch systemów prawnych zaprzętała na przestrzeni stuleci umysły wielu filozofów i pozwoliła na obdarzenie Akwinaty przydomkiem filozofa prawa natury.

Prawa naturalne ujęte w swojej pierwszej zasadzie: dobro należy czynić, a zła unikać stanowią grunt dla współczesnego ujęcia praw człowieka⁵. Tomasz z Akwinu, jak przystało na myśliciela wieków średnich, nie znał terminu „prawa człowieka” we współczesnym tego słowa znaczeniu, ale wskazując „na naturalne uprawnienia ludzi, tworzących hierarchicznie uporządkowaną zbiorowość”, niejako kładzie kamień węgielny pod tę instytucję⁶.

„Jest tedy godność i prawo człowieka puklerzem przeciwko omnipotencji państwa; jest podstawą do przełamania jego wszechwładzy przez wyodrębnienie z Cesarzkiego – Boskiego”⁷. Takie ujęcie pozwala na wyłączenie określonej grupy wartości podstawowych z kręgu zagadnień zależnych od jakichkolwiek decyzji o charakterze władczym, nawet wówczas, gdy podejmowane są na forum publicznym w drodze głosowania.

Święty Tomasz podkreśla, że poszukując ideałów prawnych w postaci bliżej nieokreślonej idei sprawiedliwości, słuszności czy dobra, oprzeć się musimy na koncepcji praw naturalnych. *Ius naturalis*, operujące trwałymi i niezmiennymi standardami, jest w stanie dokonać oceny prawa stanowionego, stając się jego *regula et mensura*.

Rozum ludzki mocą swoich naturalnych uzdolnień, w drodze wysiłku intelektualnego, jest w stanie rozpoznać normy prawa naturalnego bez odwoływania się do porządku objawionego. Prawo naturalne wykazuje zatem brak zależności od prawd wiary, niemniej pod żadnym pozorem nie może popadać w sprzeczność z jej dogmatami. Normy prawa naturalnego, na gruncie doktryny Doktora Anielskiego, mają charakter immanentny, autonomiczny. Są właściwe osobie ludzkiej. Charakteryzuje je niezbywalność i nienaruszalność; nie są przez ustawodawcę nadawane, lecz „odkrywane”, a zatem zgodnie z zasadą *nemo plus iuris* podmiot kreujący *lex humana* nie może ich człowieka pozbawić. Ustawodawca może je albo chronić i zabezpieczać, zaopatrując je w sankcję, albo przeciwnie: odmawiać im ochrony, a w skrajnych przypadkach nawet naruszać, ale nie może tych praw człowieka pozbawić.

⁵ Por. J. Maritain, *Człowiek i państwo*, Kraków 1993, s. 102.

⁶ „(...) z reguły prawa naturalnego i prawa boskiego jako najwyższego porządku prawnego, w tym zwłaszcza z nakazu czynienia dobra wywodzi Tomasz zasady sprawiedliwości, z czasem zaś wywiedzione z nich zostaną prawa człowieka”. M. Maciejewski, *Prawnonaturalne przestanki liberalnej teorii praw człowieka i obywatela u schyłku XVIII wieku*, w: *Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy*, M. Zmierczak (red.), Poznań 2006, s. 164.

⁷ E. Jarra, *Człowiek a władza*, Londyn 1949, s. 46.

Doktryna prawna Tomasza z Akwinu ściśle koresponduje z ideą dobra wspólnego, celem bytu rozumnego, jakim jest dążenie do dobra ostatecznego. Cel osiągnięty jest przez realizację dóbr cząstkowych. Wiedzę o tym, co jest dobrem czerpie człowiek z etyki⁸. Z etyką ściśle skorelowana jest znajomość filozofii. Wiedza filozoficzna połączona z wysiłkiem intelektualnym prowadzi człowieka do poznania wartości dóbr doczesnych oraz możliwości ich osiągnięcia. Koncepcja ta wykazuje ściśle powiązanie z Tomaszowym personalizmem. Osoba ludzka obdarzona rozumem, mająca wolną wolę jest jednocześnie bytem społecznym. Społeczeństwo determinuje jednostkę, ale jednocześnie umożliwia jej samorealizację oraz stanowi grunt dla dalszego doskonalenia osoby.

Idea *bonum commune* wyznacza granice prawu i decyduje o statucie *lex* jako aktu prawa lub bezprawia. W ujęciu św. Tomasza dobro jest zjawiskiem z dziedziny bytu: *bonum est ens convertuntur*⁹. Przy czym byt ujęty jako dobro może być postrzegany jedynie w kontekście podmiotu, do którego się odnosi. Dobro jest zatem tym, „czego wszyscy pożądają” (*bonum est quod omnia appetunt*)¹⁰. „Z chwilą, gdy dobro zostanie

poznane i pokochane, staje się celem ludzkiego działania”¹¹.

W warunkach ładu moralnego nie ma mowy o powstaniu konfliktu między dobrem jednostki a dobrem ogółu¹². Wszelka tego rodzaju sprzeczność jest albo pozorna, albo krótkotrwała. Dobro wspólne prowadzi w zasadzie do poszczególnych dóbr jednostkowych. Dobro jednostki ludzkiej jest bowiem „dobrem wspólnym, czyli takim dobrem, które przysługuje każdemu człowiekowi dlatego, że jest człowiekiem”¹³. Jednostka, dążąc do doskonalenia własnej osoby, a zatem do jednostkowo pojętego dobra, kieruje się tym samym – bardziej lub mniej świadomie – do realizacji w praktyce koncepcji dobra ogółu. Tak określony cel jednostkowy osiągnięty może być jedynie we wspólności: „kto zabiega o dobro wspólne, tym samym zabiega o swoje własne dobro”¹⁴.

Przy kreacji idei dobra powszechnego wymagane jest poszanowanie dobra poszczególnych jednostek. Ubezwłasnowolnienie jednostki, jako części podporządkowanej całości (społeczeństwu), nie jest zgodne z Tomaszowym ujęciem *bonum commune*. Nie może być bowiem szczęśliwa całość, gdy poszczególne jej części dalekie są od szczęśliwości. Jak trafnie podkreśla Jacek

⁸ Szerzej I. Andrzejuk, A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Warszawa 2020.

⁹ Szerzej *De veritate*, q. 21, a. 1-6; q. 22, a. 1.

¹⁰ Szerzej na temat pojęcia dobra A. Andrzejuk, *Własności istnieniowe bytu w interpretacji tomizmu konsekwentnego*, „Rocznik Tomistyczny” 7 (2018), s.141-142.

¹¹ M.A. Krąpiec, *Sens państwa w oczach klasyków – Arystotelesa i Tomasza*, w: A. Hrebenda, W. Kauty (red.), *Człowiek, jego wolność i prawa a polityka. Tradycja i współczesność*, Katowice 2002, s. 13.

¹² O naturalnych skłonnościach człowieka do dobra M. Płotka, *Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji*, „Rocznik Tomistyczny” 4 (2015), s. 134.

¹³ M.A. Krąpiec, *Porządek prawny („Ordo Iuris”) – rzeczywistość czy fikcja?*, „Ius et Lex” 1 (2002), s. 139.

¹⁴ *S. th.* I-II, q. 47, a. 10, ad. 2.

Salij; „(...) autentyczne dobro wspólne domaga się skrupulatnego poszanowania dobra bezwzględnego wszystkich poszczególnych członków tej wspólnoty”¹⁵. Na marginesie odnotować należy, iż stosunek jednostki do społeczeństwa jest podstawowym problemem całej Tomaszowej etyki społecznej.

Prawo natury, zakorzenione w idei dobra wspólnego, stoi zatem na straży godności, wolności i systemu wartości przynależnych jednostce ludzkiej¹⁶.

Tę prawdę dostrzegł i zrozumiał Rudolf Jhering, przedstawiciel pozytywizmu prawniczego. „Wielki prawnik protestancki” – jak pisał o nim Czesław Martyniak – pod koniec życia zapoznał się dokładnie ze spuścizną św. Tomasza. Analiza doktryny Akwinaty doprowadziła go do następującej konstatacji: „Co do mnie, gdybym je [pisma św. Tomasza z Akwinu – M. Ł., P. L.] znał wcześniej, może bym był nie napisał całej mojej książki, gdyż podstawowe myśli, które w niej rozwijam, znajdują się już u tego potężnego myśliciela, wyrażone doskonale w sposób jasny i uderzający (...)”¹⁷.

Myśl św. Tomasza uznać należy za ahistoryczną, dającą odpowiedzi na szereg pytań nurtujących człowieka. „Wieczna prawdziwość i wieczna no-

wość” tej doktryny uzasadniają określenie jej twórcy mianem „Apostoła naszych czasów”¹⁸. Zdaniem Czesława Martyniaka tylko brak gruntownej znajomości doktryny Tomaszowej może usprawiedliwiać formułowanie stanowisk z nią sprzecznych: „Prawnicy najmniej podejrzewani o stronniczość względem świętego Tomasza z Akwinu: Duguit, pozytywista i von Jhering, protestant, by ograniczyć się do zacytowania jednego Francuza i jednego Niemca, stwierdzili, że analiza tej podstawy «została przeprowadzona przez świętego Tomasza w sposób dotychczas nieprześcigniony»; dziwią się, że «prawdy w rodzaju tych, które ogłosił ten potężny umysł, mogły popaść w tak kompletne zapomnienie». A von Jhering, którego można nazwać najwybitniejszym juryskonsultą XIX w., posuwa się tak daleko, że oświadcza, iż – gdyby znał wcześniej dzieła świętego Tomasza z Akwinu – może nie napisałby był swej pracy *Zweck im Recht* (...), która przecież stanowi epokę w dziejach prawoznawstwa, i uzasadnia swe stanowisko tym, że «podstawowe idee, mojej pracy zostały już uprzednio wypowiedziane w sposób zupełnie jasny i niezwykle uderzający przez owego potężnego myśliciela»¹⁹.

¹⁵ J. Salij, *Eseje tomistyczne*, s. 186.

¹⁶ O prawie natury jako „zawsze powracającym dylemacie” R.A. Tokarczyk, *Filozofia prawa*, Lublin 2000, s. 168; M. Zmierzczak, *Pozytywizm prawniczy a prawnicy i prawo w Trzeciej Rzeszy – powojenna dyskusja niemieckich historyków i teoretyków prawa o przyczynach upadku prawa w czasach nazizmu*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 24 (2001), s. 29.

¹⁷ R. v. Jhering, *Zweck im Recht*, t. II, Lipsk 1905, s. 125. Cytat za C. Martyniak, *Obiektywna podstawa prawa według św. Tomasza z Akwinu*, w: C. Martyniak, *Dzieła*, Lublin 2006, s. 161-162.

¹⁸ Tamże. Widoczny jest tu wpływ J. Maritaina (J. Maritain, *Jedność kultury chrześcijańskiej*, „Prąd” 16 (1929), s. 152-158).

¹⁹ C. Martyniak, *Obiektywna podstawa ...*, s. 16-17. L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, t. I, s. 122 pisze zachwycony koncepcją sprawiedliwości Akwinaty: „Analiza poczucia sprawiedliwości

3. Geneza idei *Sozialbindung*

Z uwagi na ich niemałą liczbę omówienie nawet większości źródeł niemieckiej idei społecznego związania własności prywatnej²⁰ byłoby zadaniem przekraczającym zakres jednego artykułu naukowego. Z tego względu zdecydowano się na wskazanie pojedynczego myśliciela. Ma on jednak znaczenie niebagatelne z uwagi na jego wskazaną wyżej ocenę myśli Tomaszowej. Mowa tu oczywiście o poglądach Rudolfa Jheringa, zaliczanego do grupy najważniejszych niemieckich prawników XIX wieku. Jego twórczość przypada na okres szybkiego rozwoju gospodarczego Cesarstwa Niemiec jak i poszukiwania rozwiązań łączących się z nim problemów. W tym kontekście jednym z najważniejszych było pytanie o pojęcie i zakres własności prywatnej²¹.

Stwierdzając: „każdy istnieje dla świata, świat istnieje dla niego”, źródłem koncepcji *Sozialbindung* dopatrywał się

Jhering w społecznym charakterze ludzkiej egzystencji²². Funkcjonując i współpracując w ramach wspólnoty, ludzie mają możliwość realizacji swoich zamierzeń. Z drugiej strony niejednokrotnie muszą akceptować ograniczenia swojej wolności wynikające z interesu grupy w której żyją²³. W życiu wspólnotowym jednostki mają więc zarówno prawa jak i obowiązki. Taki stan rzeczy powinien odzwierciedlać również porządek prawny. Dla Jheringa, zajmującego się społecznym oddziaływaniem prawa, regulacje normatywne powinny prowadzić do jak największej równowagi między różnorodnymi interesami społecznymi. Odnosząc się do własności prywatnej, stwierdzał, iż państwo nie może być instrumentem budowania i utrwalania przewagi bogatszych nad biedniejszymi²⁴.

Podkreślić trzeba, że u Jheringa nie sposób znaleźć sprzeciwu wobec idei własności prywatnej jako takiej. Opo-

przeprowadzona została przez św. Tomasza w sposób nieprześcigniony, tak że zbyteczne jest podejmować ją tu na nowo”. Cytat za C. Martyniak, *Obiektywna podstawa...*, s. 161.

²⁰ Zwrot *Sozialbindung* tłumaczymy za Marcinem Romanowskim jako „społeczne związanie”: M. Romanowski, *Kształtowanie się gwarancji własności jako instytucji w niemieckim porządku konstytucyjnym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 12/1, s. 155.

²¹ C-E. Bärsch, *Der Institutionenbegriff in der deutschen Rechtswissenschaft und das dem Grundgesetz gemäße Verständnis von Institutionen*, w: *Grundfragen der Theorie politischer Institutionen*, G. Göhler (red.), Opladen 1987, s. 121; M. Sadowski, *Jhering (Jhering) Rudolf von (1818–1892)*, w: *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, E. Kundera, M. Maciejewski (red.), Warszawa 2006, s. 210. II połowa XIX w. to poszukiwanie rozwiązań kompromisowych między interesami „świata pracy” i bogacącej się burżuazji. Jego efektem jest socjalne ustawodawstwo epoki rządów O. v. Bismarcka, stanowiące podstawę niemieckiego państwa socjalnego również i dziś. G. Dietze, *Zur Verteidigung des Eigentums*, Tübingen 1978, s. 90–91; M. Stolleis, *History of Social Law in Germany*, Berlin–Heidelberg 2013, s. 32–33.

²² R. v. Jhering, *Der Zweck im Recht*, t. 1, Lipsk 1877, s. 99.

²³ Tamże, s. 84–87, 94–95, 99, 521. H. Schelsky, *Die Soziologen und das Recht. Abhandlungen und Vorträge zur Soziologie von Recht, Institution und Planung*, Wiesbaden 1980, s. 155.

²⁴ R. v. Jhering, *Der Zweck im Recht*, s. 72–73, 518–520; M. Löhning, *The „Social Function of Property” in German Law*, w: *Léon Duguit and the Social Obligation Norm of Property*, P. Babie, J. Viven-Wilksch (red.), Singapore 2019, s. 113.

wiadał się on jednak za korzystaniem z niej w sposób nieutralizujący „egoizmu” i pozwalający budować bardziej sprawiedliwy porządek społeczno-gospodarczy. Własności nadawał wobec tego znaczenie moralne. Jej zdobywanie łączył z ciężką pracą, krytykując spekulację rynkową. Własność prywatna nie oznaczała dla Jheringa „absolutnej władzy dysponowania”. Immanentnym elementem jej definicji były więc ograniczenia. W przeciwieństwie do koncepcji Bernharda Windscheida nie rozumiał

ich jako wyjątku od zasady nienaruszalności własności prywatnej. Wpisane w jej istotę granice łączył z funkcjonowaniem w określonych warunkach społecznych. Podkreślał także wymóg jak najlepszego wykonywania tego prawa, również w interesie całej społeczności²⁵. Warto wskazać, że u Jheringa ograniczenia były charakterystyczne szczególnie dla własności nieruchomości gruntowych. Natomiast pełne urzeczywistnienie tzw. wolności dysponowania przypisywał własności ruchomości²⁶.

4. *Sozialbindung* a konstytucyjne podstawy państwa socjalnego

Idea społecznego związania własności na poziomie konstytucyjnym nie powinna być analizowana w oderwaniu od pojęcia państwa socjalnego mającego swe źródła w niemieckiej ustawie zasadniczej²⁷. Do ustroju Niemiec wprowadzają je art. 20 ust. 1 oraz art. 28 ust. 1 konstytucji²⁸. W momencie uchwa-

lenia ustawy zasadniczej idea państwa socjalnego nie była pojęciem całkowicie nieznanym w niemieckiej myśli prawnej. W XIX wieku o państwie aktywnym i wspierającym swych obywateli w rozwoju gospodarczym i społecznym pisali chociażby Lorenz von Stein czy Robert von Mohl²⁹. Jednak już po

²⁵ R. v. Jhering, *Der Kampf um's Recht*, Wien 1981, s. 35-37; tenże, *Der Zweck im Recht*, s. 508, 510-512; G. Dietze, *Zur Verteidigung des Eigentums*, s. 104-105, 122-123; Ch.-E. Mecke, *Begriff des Rechts und Methode der Rechtswissenschaft bei Rudolf von Jhering*, Göttingen 2018, s. 391.

²⁶ R. v. Jhering, *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” t. 6, 1863, s. 93-94.

²⁷ P. Badura, *Das Prinzip der Sozialen Grundrechte und Seine Verwirklichung im Recht der Bundesrepublik Deutschland*, „Der Staat” 14, No. 1 (1975), s. 31. Konstytucja niemiecka nie stanowi zasady państwa socjalnego wprost. Wprowadza ją jednak w sposób pośredni, posługując się takimi pojęciami, jak „socjalne państwo federalne” (*sozialer Bundesstaat*) czy „socjalne państwo prawne” (*sozialer Rechtsstaat*). M.G. Schmidt, *Verfassungsprinzipien und Verfassungswirklichkeit*, „Burger & Staat” 2019, Jahrg. 69, H.1, s. 25.

²⁸ *Konstytucja Niemiec*, Warszawa 2008, s. 47, 50. Dalsze odniesienia do niemieckiej ustawy zasadniczej pochodzą z tego źródła.

²⁹ H.F. Zacher, *Vierzig Jahre Sozialstaat – Schwerpunkte der rechtlichen Ordnung*, w: *40 Jahre Sozialstaat Bundesrepublik Deutschland*, N. Blüm, H.F. Zacher (red.), Baden-Baden 1989, s.23; E. Angermann, *Robert von Mohl 1799-1875 Leben und Werk eines altliberalen Staatsgelehrten*, Neuwied 1962, s. 119-120. Z pojęciem państwa socjalnego łączyć należy również pojęcie społecznej gospodarki rynkowej. Za jego prekursora uznaje się ordoliberala Alfreda Müller-Armacka. M. Kubiak, *Ordo-liberalizm a koncepcja i praktyka społecznej gospodarki rynkowej*, „Studia Gdańskie” XXXI, s. 379.

uchwaleniu konstytucji zasada państwa socjalnego wymagała objaśnienia. Dokonał go w szeregu orzeczeń Federalny Trybunał Konstytucyjny (dalej: FTK). Zasadę państwa socjalnego uznaje się więc za postulat skierowany przede wszystkim do ustawodawcy. Wyraża on konieczność tworzenia legislacji kreującej porządek oparty na zasadach społecznej sprawiedliwości, wolności, równości i słuszności³⁰. Zgodnie z tą zasadą państwo ma obowiązek budowania sprawiedliwego porządku społecznego, prawnego i gospodarczego. Jego celem jest wyrównywanie różnic społecznych, zapewnienie równomiernego wzrostu dobrobytu oraz zapewnienie jednostce minimum wymaganego do jej godnej egzystencji³¹. *Bundesrepublik*, będąca państwem socjalnym, ukierunkowana jest na osiągnięcie społecznego porozumienia i kompromisu między interesami różnych podmiotów. Wprowadza więc ochronę słabszych grup społecznych, np. poprzez interwencje państwa

w działanie gospodarki. Dąży także do sprawiedliwego poszanowania i wyważenia interesów wszystkich obywateli³².

Idea państwa socjalnego łączy się bez wątpienia z aksjologią ustawy zasadniczej w kontekście „konstytucyjnego obrazu człowieka” (*Menschenbild des Grundgesetzes*). Zgodnie z wyrokiem FTK z 15.01.1958 r. 1 BvR 400/51 (*Lüth*), ustawa zasadnicza w centrum swojej aksjologii stawia jednostkę ludzką i jej swobodny rozwój. Obywatel ma więc w państwie duży zakres wolności i praw. Jednostka nie wiecie jednak swojego życia w izolacji. Wolności i prawa jednostki w konstytucji nie odpowiadają modelowi „człowieka Robinsona” (*Robinsonenmensch*). Większość praw i wolności urzeczywistniana jest przez jednostkę w ramach funkcjonowania we wspólnocie z innymi ludźmi. Wolność łączy się więc z odpowiedzialnością i zawiera w sobie, jako realizowana we wspólnocie, również obowiązki³³.

³⁰ D. Janicka, *Ustawa zasadnicza w praktyce Republiki Federalnej Niemiec (1949–1989)*, Toruń 2009, s. 100–101; P. Badura, *Der Sozialstaat*, „Die Öffentliche Verwaltung. Zeitschrift für öffentliches Recht und Verwaltungswissenschaft”, 42. Jahrgang 1989, s. 492; Postanowienie FTK z 13.01.1982 r., 1 BvR 848, 1047/77, 916, 1307/78, 350/79 und 475, 902, 965, 1177, 1238, 1461/80. Wszystkie przywołane orzeczenia FTK pochodzą ze strony internetowej: www.rechtsportal.de/ (dostęp: 29.04.2023).

³¹ D. Janicka, *Ustawa zasadnicza w praktyce Republiki Federalnej Niemiec (1949–1989)*, s. 101; H.F. Zacher, *Der Sozialstaat als Prozeß*, „Zeitschrift für gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics”, Bd. 134, H. 1. (1978), s. 15; J.W. Tkaczyński, *Prawo Ustrojowe Niemiec*, Kraków 2015, s. 190.

³² G.A. Ritter, *Soziale Frage und Sozialpolitik in Deutschland seit Beginn des 19. Jahrhunderts*, Wiesbaden 1998, s. 89.

³³ U. Di Fabio, *Grundrechte als Werteordnung*, „Juristen Zeitung”, 9. 01.2004, Jahrg. 59, Nr. 1, s. 1; M. Bożek, *System Konstytucyjny Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 2017, s. 23, 35; G. Dürig, *Das Eigentum als Menschenrecht*, „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics”, 1953, Bd. 109, H. 2. (1953), s. 336–337; Ch. Gusy, *Grundpflichten und Grundgesetz*, „Juristen Zeitung”, 37. Jahrg., Nr. 19, s. 660–661.

5. *Sozialbindung* na gruncie art. 14 ust. 2 konstytucji

Art. 14 ust. 1 konstytucji Niemiec stanowi: „Gwarantuje się prawo własności i dziedziczenia. Ich treść i granice określają ustawy”, zawarta jest w nim ustrojowa gwarancja prawa własności. Dla stojącej w centrum przedmiotowych rozważań idei *Sozialbindung* najważniejszy jest jednak art. 14 ust. 2: „Własność zobowiązuje. Korzystanie z własności powinno służyć zarazem dobru ogółu”. To właśnie w tym przepisie dochodzi do normatywnego wyrażenia idei społecznego związania w odniesieniu do własności prywatnej³⁴. Zasada ta wpisuje się w omówiony wcześniej obowiązek kreowania jak najbardziej sprawiedliwego porządku społeczno-gospodarczego, wynikający z zasady państwa socjalnego. W tym przypadku będzie mowa o możliwości oddziaływania państwa na własność prywatną i egzekwowania ograniczeń w dysponowaniu nią, a wynikających z interesu wspólnoty (dobra ogółu)³⁵.

Włączenie własności prywatnej do katalogu praw podstawowych ma kapitalne znaczenie dla realizacji socjalnego państwa prawnego. Z jednej strony nie ulega wątpliwości, iż własność prywatna oznacza swobodę używania jej

przedmiotu i dysponowania nim. Służy ona do ochrony wolności jednostki i realizacji jej interesu prywatnego. Z drugiej jednak strony art. 14 ust. 2 zawiera w sobie „odrzućenie porządku własności, w którym interes jednostki ma bezwarunkowe pierwszeństwo przed interesem wspólnoty”³⁶. Zgodnie z regulacją art. 14 ust. 1 i 2 ustawodawca, określając treść własności prywatnej, musi zadbać o to, aby z jednej strony zapewniony był wymóg jej poszanowania, ale z drugiej pamiętać o jej społecznym związaniu³⁷.

Na gruncie niemieckiej myśli prawnej wyróżnia się zarówno „osobistą funkcję własności” (*Personale Funktion des Eigentums*), jak i „społeczną funkcję własności” (*soziale Funktion des Eigentums*), którą łączy się z wymogami państwa socjalnego). Funkcja społeczna odnosi się do wymogów zapewnienia sprawiedliwości i poszanowania dobra wspólnego jako „strukturalnych zasad porządku prawnego” (*Strukturprinzipien der Rechtsordnung*)³⁸. W niemieckim porządku konstytucyjnym nie istnieje więc coś takiego jak „absolutne” prawo własności. Jest ono określane przez ustawodawcę przy uwzględnie-

³⁴ O. Kimminich, *Das Eigentum in der Spannung zwischen Freiheit und Sozialbindung*, w: *Persönlichkeit, Familie, Eigentum, Grundrechte aus der Sicht der Sozial- und Verhaltenswissenschaften*, E.-J. Lampe, (red.) Wiesbaden 1987, s. 336–337.

³⁵ Zwrot „własność zobowiązuje” warto porównać do maksymy *noblesse oblige*, wyrażonej przez Pierre-Marc-Gaston de Lévis’a. Por. G. Barudio, *Politik als Kultur. Ein Lexikon von Abendland bis Zukunft*, Stuttgart–Weimar 1994, s. 73–74.

³⁶ Postanowienie FTK z 16.02.2000 r. 1 BvR 242/91, 1 BvR 315/99, (podobnie: Postanowienie FTK z 12.01.1967 r. 1 BvR 169/63).

³⁷ Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. 1 BvL 19/76.

³⁸ P. Häberle, *Vielfalt der Property Rights und der verfassungsrechtliche Eigentumsbegriff*, „Archiv des öffentlichen Rechts”, 1984, Vol. 109, No. 1, s. 68–69.

niu wszelkiego rodzaju uwarunkowań i społecznego znaczenia przedmiotu własności³⁹. Własność prywatna nie jest więc prawem nieograniczonym. Jako zjawisko, funkcjonujące w konkretnej rzeczywistości społecznej podlega wielu uwarunkowaniom, które muszą być respektowane przez właściciela. Musi on korzystać ze swojej własności tak, aby przyczyniało się to również do dobra ogółu⁴⁰.

Celem wskazanego wyżej społecznego związania własności prywatnej jest zagwarantowanie sprawiedliwego procesu jej wykonywania. Należy w nim poszukiwać i znajdować sprawiedliwy balans między występującymi w społeczeństwie rozbieżnościami interesów⁴¹. Ustawodawca i inne władze publiczne muszą kierować się potrzebą kreowania kompromisu między indywidualistycznym a kolektywistycznym pojmowaniem własności prywatnej⁴². Trzeba jednak pamiętać, że uwzględnianie dobra ogółu ma również swoje granice. Nie może ono iść dalej, aniżeli

wymagają tego interesy wspólnoty oraz funkcja społeczna, jaką dany przedmiot własności pełni⁴³.

Celem idei *Sozialbindung* jest pokój społeczny między obywatelami posiadającymi różne zasoby własności. Szczególne znaczenie ma tu odpowiedzialność posiadających wielką własność. W myśl postanowienia FTK z 4.02.1975 r., 2 BvL 5/74 właściciel nie powinien kierować się koniecznością „natychmiastowego i maksymalnego” wykorzystywania każdej okazji do osiągnięcia zysku. Pogląd ten nabiera szczególnego znaczenia w przypadku przedsiębiorców. Własność przedsiębiorstw powinna przez ich właścicieli być również traktowana jako zjawisko spełniające również funkcje społeczne (zapewniające środki utrzymania dla pracowników i ich rodzin). Nie powinno być ono postrzegane tylko i wyłącznie jako źródło zysku. Z tego rodzaju własności prywatnej należy korzystać i w sposób racjonalny i odpowiedzialny⁴⁴.

³⁹ P. Badura, *Zur Lehre von der verfassungsrechtlichen Institutsgarantie des Eigentums, betrachtet am Beispiel des „geistigen Eigentums“*, w: *Festschrift für Theodor Maunz zum 80. Geburtstag am 1. September 1981*, München 1981, P. Lerche, H. Zacher, P. Badura (red.), s. 11-12; J. Leibiger, *Zukunft Eigentum. Wem gehört Republik?*, Berlin 2011, s. 73; M. Romanowski, *Kształtowanie się gwarancji...*, s. 152-153; Postanowienie FTK z 17.11.1966 r., 1 BvL 10/60.

⁴⁰ O. Kimminich, *Das Eigentum in der Spannung zwischen Freiheit und Sozialbindung*, s. 347.

⁴¹ Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. 1 BvL 19/76.

⁴² O. Depenheuer, *Entwicklungslinien des verfassungsrechtlichen Eigentumsschutzes in Deutschland 1949–2001*, w: *Bericht zur Lage des Eigentums*, T. v. Danwitz, O. Depenheuer, Ch. Engel (red.), Berlin-Heidelberg 2002, s. 112-113, 189-191; Postanowienie FTK z 15.07.1981 r., 1 BvL 77/78, (*Nassauskiesung*).

⁴³ Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. 1 BvL 19/76; Postanowienie FTK z 8.01.1985 r. 1 BvR 792/83; Postanowienie FTK z 19.06.1985 r., 1 BvL 57/79.

⁴⁴ J. Lege, *Art. 14 GG für Fortgeschrittene. 45 Fragen zum Eigentum, die Sie nicht überall finden. Unter besonderer Berücksichtigung des Baurechts*, „Zeitschrift für Jdas Jurisrische Studieren” 2012, nr 1, s. 47; P. Badura, *Eigentum im Verfassungsrecht der Gegenwart*, Monachium 1972, s. 25; F.K. Kübler, *„Eigentum verpflichtet“ – eine zivilrechtliche Generalklausel?*, „Archiv für die civilistische Praxis”, 159. Bd., H. 3/4 (1960/1961), s. 260.

6. Społeczne związanie własności prywatnej na przykładzie wybranych orzeczeń FTK

Źródłem idei *Sozialbindung* i przykładów jej urzeczywistniania w działalności FTK jest wiele. Można tu wymienić chociażby orzeczenia w sprawach dotyczących społecznego znaczenia własności intelektualnej (postanowienie FTK z 14.07.1981 r. i BvL 24/78 *Pflichtexemplar*) oraz współdecydowania pracowników o sprawach przedsiębiorstwa (wyrok FTK z 1.03.1979 r. i BvR 532, 533/77, 419/78 und BvL 21/78 *Mitbestimmung*)⁴⁵. Również i w tym miejscu należy posłużyć się reprezentatywnym dla całego zakresu wiedzy przykładem. Zdecydowano się na wskazanie społecznego związania własności nieruchomości (gruntu).

Własność nieruchomości gruntowych ze względu na swoje doniosłe znaczenie społeczne będzie często przedmiotem oddziaływania idei *Sozialbindung*. W myśl postanowienia FTK z 15.01.1969 r. i BvL 3/66 (*Niedersächsisches Deichgesetz*) branie pod uwagę dobra ogółu (wpisujące się w zasadę państwa socjalnego) odnosi się przede wszystkim do nieruchomości gruntowych. Analizując art. 14 ust. 2, FTK stwierdził, iż na gruncie niemieckim nie można akceptować nieograniczonego prawa własności gruntu. Związane jest ono uwarunko-

waniami i obowiązkami społecznymi, w ramach których funkcjonuje. W takiej sytuacji należy więc uwzględniać dobro ogółu⁴⁶. Pogląd ten zaś nawiązuje do pojęcia „sytuacyjnego związania” (*Situationsgebundenheit*) własności nieruchomości (również uznawanego za wyraz zasady państwa socjalnego). Oznacza ono, iż w sytuacji określania przez ustawodawcę zakresu własności (gruntu), musi brać on pod uwagę jego umiejscowienie w określonej przestrzeni społecznej i środowiskowej. Zakres własności gruntu jest więc wyznaczany warunkami określonej sytuacji⁴⁷.

Inną kwestią społecznego związania własności prywatnej jest określanie jej znaczenia rynkowego. W postanowieniu z 12.01.1967 r. i BvR 169/63 (*Grundstücksverkehrsgesetz*) w odniesieniu do obrotu ziemią rolną FTK zauważył, iż jest to przedmiot „niepomnażalny” i „niedający się zastąpić”. Obrót nią nie może być więc stawiany na równi z procesami obrotu innym „kapitałem”. Nie należy w obrocie prawnym traktować tej własności tak samo jak własności rzeczy ruchomych. Fakt ten zabrania zgody na całkowite wystawienie jej na wpływ nieprzewidywalnej gry rynkowej. Również możliwość dysponowania

⁴⁵ Przykładem wypełnienia idei *Sozialbindung* treścią normatywną są przepisy prawa zabudowy gruntu w ustawie z 23.06.1960 r. *Baugesetzbuch* (Kodeks Budowlany), źródło: <https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/BauGB.pdf> (dostęp 7.06.2023). Warto wskazać tu przepisy § 1 ust. 7 i § 34 ust. 1.

⁴⁶ T. Fleiner, L.R. Basta Fleiner, *Allgemeine Staatslehre – über die konstitutionelle Demokratie in einer multikulturellen globalisierten Welt*, Berlin–Heidelberg 2004, s. 184.

⁴⁷ V. Epping, *Grundrechte*, Berlin–Heidelberg 2004, s. 181-182. Podobnie F. Peine, *Landwirtschaftliche Bodennutzung und Bundes Bodenschutzgesetz*, „Natur und Recht”, 24(9), s. 527.

nią przez właściciela wedle własnego uznania nie ma charakteru całkowitego. FTK, powołując się na dobro ogółu, uzasadniał więc konieczność szersze-

go uwzględniania interesów wspólnoty przy obrocie ziemią rolną w porównaniu do obrotu innymi składnikami majątkowymi.

7. Doktryna Tomasza z Akwinu fundamentem europejskiej kultury prawnej

Szeroko rozumiane prawo jest wytworem kultury. Filarem kultury jest religia. „Choć nie ma oficjalnie przyjętej i powszechnie obowiązującej definicji kultury prawnej, to można jednak bez jakiegokolwiek ryzyka uznać, że jest to na pewno stosunek wszystkich członków wybranej grupy społecznej do prawa⁴⁸.”

Owa relacja europejskiej populacji do prawa, kształtowana była przez stulecia na fundamencie doktryny społecznej Tomasza z Akwinu. W tym kontekście istotne znaczenie odegrała koncepcja dobra, a w szczególności dobra wspólnego, będąca motywem przewodnim doktryny Tomaszowej. Wywarła ona istotny wpływ na postrzeganie celu prawa, jego istoty i funkcji. Stosunek jednostki do społeczeństwa jest podstawowym problemem całej etyki społecznej doktryny Tomaszowej. W pierwszych dwóch częściach *Sumy teologicznej* niemal w każdej kwestii św. Tomasz odwoływał się do koncepcji dobra wspólnego.

Ponadto dobro wspólne jest kategorią, do której niejednokrotnie nawija przede wszystkim w *Sumie contra gentiles* oraz w *Komentarzu do Etyki nikomachejskiej*. Dobro powszechne to dobro wspólne nie tylko w sensie politycznym, odnoszącym się do społeczności żyjącej w ramach danej państwowości, ale także dobro, odnoszące się do wartości wspólnych wszystkim istotom rozumnym stworzonym na obraz i podobieństwo Boże, znajdującym swoje odbicie w porządku nadprzyrodzonym⁴⁹.

Koncepcja dobra wspólnego koresponduje ściśle z zastosowaną przez Tomasza metaforą organizmu ludzkiego odniesioną do społeczeństwa państwowego. Idea dobra jednoczy wokół siebie poszczególnych członków społeczeństwa i spaja ich w nierozzerwalną jedność⁵⁰. Mimo że człowiek jest zeterminowany do życia w zbiorowości, to jednak przejawy tego grupowania, formy życia zbiorowego są wyrazem oddziaływania rozumu i wolnej woli. To

⁴⁸ K. Karsznicki, *Główne kultury prawne na świecie*, „Studia Iuridica Toruniensia” tom XV (2014), s. 76.

⁴⁹ Szerzej F.J. Mazurek, *Alfreda Verdrossa i Jacquesa Maritaina koncepcja dynamicznego prawa naturalnego*, w: *Powrót do prawa ponadustawowego*, M. Szyszkowska (red.), Warszawa 1999, s. 272-273. Jerzy Koperek wskazuje na J. Maritaina jako na pierwszego z interpretatorów św. Tomasza, który dokonał poprawnej analizy *bonum commune* w kierunku filozoficzno-prawnym. J. Koperek: *Dobro wspólne*, w: *Słownik społeczny*, B. Szlachta (red.), Kraków 2004, s. 139-140.

⁵⁰ Por. *S. th.*, I-II, q. 1, a. 2, ad. 2.

rozum nakazuje poszanowanie dobra wspólnego czy własności indywidualnej. Istnienie własności jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa, utrzymania ładu i porządku wewnątrzpaństwowego⁵¹. „Wszak doświadczenie wskazuje, że przy wspólnym i niezróznicowanym posiadaniu, częściej wybuchają spory”⁵². Własność prywatna wymusza współdziałanie członków danej społeczności, co prowadzi do wykształcenia stosunków społecznych, warunkujących harmonijne współistnienie.

Zgodnie z wolą Bożą to, co niższe, powinno podlegać temu, co wyższe, co mniej doskonałe, temu, co doskonalsze, a to, co nierozumne, temu, co rozumne. Stwórca jest zatem pierwszym właścicielem, a człowiek swoje prawo władztwa nad rzeczami czerpie *per participationem*. Jest on dzierżycielem własności Bożej. Prawo własności przynależne człowiekowi doznaje w związku z tym pewnego ograniczenia. Granice wyznacza społeczno-ekonomiczne przeznaczenie danej rzeczy, z której nie można korzystać tylko i wyłącznie w sposób „egoistyczny”, ale należy mieć na wzglę-

dzie dobro wspólne. Jedynie wzgląd na dobro publiczne może usprawiedliwić naruszenie granic własności. Własności indywidualnej w ujęciu Tomaszowym bliżej jest do koncepcji funkcji społecznej niż do prawa podmiotowego.

Wpływ Tomasza na doktrynę społeczną Starego Kontynentu wynika zapewne również z szukania przez niego inspiracji nie tylko w Piśmie Świętym oraz w pismach Ojców Kościoła. Przy okazji działań, które dziś określibyśmy mianem ekumenicznych, odkrył Tomasz dzieła Ojców Greckich. Postawę Tomasza można – za Stefanem Swieżawskim – określić mianem ekumenizmu filozoficznego⁵³. Hołdował bowiem Akwinata zasadzie: *Multum afirma, pauca nega, frequenter distingue* (wiele przyjmuj, niewiele odrzucaj, często rozróżniaj), która, podyktowana chęcią dialogu, zmierzała do zrozumienia też wygłaszanych przez heretyków. Tomasz należał do tych przedstawicieli Kościoła, którzy szukali porozumienia, a zatem tego, co łączy, co wspólne, co pozwala na wzajemnie rozumienie. Próbował budować mosty i znosić bariery oraz eliminować uprzedzenia.

Zakończenie

W niniejszym artykule dowiedziono, iż między występującą w poglądach św. Tomasza ideą dobra wspólnego a koncepcją społecznego związania wła-

snosci prywatnej w konstytucji RFN istnieje wyraźne podobieństwo. Świadczy ono nie tylko o ponadczasowości myśli Tomaszowej, ale o jednoczesnym

⁵¹ Szerzej w kwestii poglądów prawno-ekonomicznych zob. św. Tomasz z Akwinu, *Złoty łańcuch*, tłum. L. Szyndler, Poznań 2007, s. 135-137, 145.

⁵² *S. th.*, II-II, q. 66, a. 2, resp.

⁵³ S. Swieżawski, *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej*, Kraków 1999, s. 25. Niniejsza teza znajduje potwierdzenie przede wszystkim w dziele *Contra errores Graecorum*.

jej wpływie na wybrany aspekt europejskiej myśli społecznej. W ramach niniejszego artykułu ukazano ponadczasowe *iunctim* między poglądami Doktora Anielskiego a konkretnym przypadkiem w postaci konstytucyjnej idei *Sozialbindung*. Dowiedziono, iż opiera się ono na obrazie człowieka wspólnym dla zestawianych idei. Mowa tu o jednostce żyjącej w społeczności, mającej w niej prawa, ale i obowiązki, wynikające z idei dobra wspólnego. Zarówno dla św. Tomasza, Rudolfa

von Jheringa, jak i niemieckiej ustawy zasadniczej obcy jest więc obraz „człowieka Robinsona”, żyjącego jedynie dla siebie i w oderwaniu od relacji społecznych. Na tej podstawie osadzona jest wreszcie idea *Sozialbindung*. Własność prywatna nie jest tu wobec tego prawem absolutnym. W jej definicji obecne jest również ograniczenie, które wynika właśnie z konieczności „służenia także dobru ogółu”, odpowiadające konieczności respektowania wymogów dobra wspólnego u św. Tomasza.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Czym jest tomizm?* „Rocznik Tomistyczny” 1 (2012).
2. Andrzejuk A., *Własności istnieniowe bytu w interpretacji tomizmu konsekwentnego*, „Rocznik Tomistyczny” 7 (2018).
3. Andrzejuk I., Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Warszawa 2020.
4. Angermann E., *Robert von Mohl 1799–1875 Leben und Werk eines altliberalen Staatsgelehrten*, Neuwied 1962.
5. Badura P., *Das Prinzip der Sozialen Grundrechte und Seine Verwirklichung im Recht der Bundesrepublik Deutschland*, „Der Staat” 14, No. 1 (1975).
6. Badura P., *Der Sozialstaat*, „Die Öffentliche Verwaltung. Zeitschrift für öffentliches Recht und Verwaltungswissenschaft”, 42. Jahrgang 1989.
7. Badura P., *Eigentum im Verfassungsrecht der Gegenwart*, Monachium 1972.
8. Badura P., *Zur Lehre von der verfassungsrechtlichen Institutsgarantie des Eigentums, betrachtet am Beispiel des „geistigen Eigentums”*, w: *Festschrift für Theodor Maunz zum 80. Geburtstag am 1. September 1981*, München 1981, P. Lerche, H. Zacher, P. Badura (red.).
9. Bärsch C.-E., *Der Institutionenbegriff in der deutschen Rechtswissenschaft und das dem Grundgesetz gemäße Verständnis von Institutionen*, w: *Grundfragen der Theorie politischer Institutionen*, G. Göhler (red.), Opladen 1987.
10. Barudio G., *Politik als Kultur. Ein Lexikon von Abendland bis Zukunft*, Stuttgart-Weimar 1994.
11. Bożek M., *System Konstytucyjny Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 2017.
12. Depenheuer O., *Entwicklungslinien des verfassungsrechtlichen Eigentumsschutzes in Deutschland 1949–2001*, w: *Bericht zur Lage des Eigentums*, T. v. Danwitz, O. Depenheuer, Ch. Engel (red.), Berlin–Heidelberg 2002.
13. Di Fabio U., *Grundrechte als Werteordnung*, „Juristen Zeitung”, 9. 01.2004, Jahrg. 59, Nr. 1.
14. Dietze G., *Zur Verteidigung des Eigentums*, Tübingen 1978.
15. Dürig G., *Das Eigentum als Menschenrecht*, „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics”, 1953, Bd. 109, H. 2. (1953).
16. Epping V., *Grundrechte*, Berlin-Heidelberg 2004.
17. Fleiner T., Fleiner L.R., *Allgemeine Staatslehre– über die konstitutionelle Demokratie in einer multikulturellen globalisierten Welt*, Berlin-Heidelberg 2004.
18. Gusy Ch., *Grundpflichten und Grundgesetz*, „Juristen Zeitung”, 37. Jahrg., Nr. 19.
19. Häberle P., *Vielfalt der Property Rights und der verfassungsrechtliche Eigentumsbegriff*, „Archiv des öffentlichen Rechts”, 1984, Vol. 109, No. 1.
20. Janicka D., *Ustawa zasadnicza w praktyce Republiki Federalnej Niemiec (1949–1989)*, Toruń 2009.
21. Jarra E., *Człowiek a władza*, Londyn 1949.

22. Jhering R. v., *Der Kampf um's Recht*, Wien 1981.
23. Jhering R. v., *Der Zweck im Recht*, t. I, Lipsk 1877.
24. Jhering R. v., *Zur Lehre von den Beschränkungen des Grundeigentümers im Interesse der Nachbarn*, „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” t.6, 1863.
25. Jhering R. v., *Zweck im Recht*, t. II, Lipsk 1905.
26. Karsznicki K., *Główne kultury prawne na świecie*, „Studia Iuridica Toruniensia” tom XV (2014).
27. Kimminich O., *Das Eigentum in der Spannung zwischen Freiheit und Sozialbindung*, w: *Persönlichkeit, Familie, Eigentum, Grundrechte aus der Sicht der Sozial- und Verhaltenswissenschaften*, E.-J. Lampe, (red.) Wiesbaden 1987.
28. *Konstytucja Niemiec*, Warszawa 2008.
29. Koperek J., *Dobro wspólne*, w: *Słownik społeczny*, B. Szlachta (red.), Kraków 2004.
30. Krąpiec M. A., *Sens państwa w oczach klasyków – Arystotelesa i Tomasza*, w: A. Hrebenda i W. Kauty (red.), *Człowiek, jego wolność i prawa a polityka. Tradycja i współczesność*, Katowice 2002.
31. M. A. Krąpiec, *Porządek prawny („Ordo Iuris”) – rzeczywistość czy fikcja?*, „Ius et Lex” 1 (2002).
32. Kubiak M., *Ordoliberalizm a koncepcja i praktyka społecznej gospodarki rynkowej*, „Studia Gdańskie” XXXI (2012), s. 370-388.
33. Kübler F.K., *»Eigentum verpflichtet« – eine zivilrechtliche Generalklausel?*, „Archiv für die civilistische Praxis”, 159. Bd., H. 3/4 (1960/1961).
34. Lege J., *Art. 14 GG für Fortgeschrittene. 45 Fragen zum Eigentum, die Sie nicht überall finden. Unter besonderer Berücksichtigung des Baurechts*, „ZJS” 2012, nr 1.
35. Leibiger J., *Zukunft Eigentum. Wem gehört Republik?*, Berlin 2011.
36. Löhning M., *The „Social Function of Property” in German Law*, w: P. Babie, J. Viven-Wilksch (red.), *Léon Duguit and the Social Obligation Norm of Property*, Singapore 2019.
37. Maciejewski M., *Prawnonaturalne przesłanki liberalnej teorii praw człowieka i obywatela u schyłku XVIII wieku*, w: M. Zmierczak (red.), *Prawo natury w doktrynach polityczno – prawnych Europy*, Poznań 2006.
38. Maritain J., *Człowiek i państwo*, Kraków 1993.
39. Maritain J., *Jedność kultury chrześcijańskiej*, „Prąd” 16 (1929).
40. Martyniak C., *Obiektywna podstawa prawa według św. Tomasza z Akwinu*, w: C. Martyniak, *Dzieła*, Lublin 2006.
41. Mazurek F.J., *Alfreda Verdrossa i Jacquesa Maritaina koncepcja dynamicznego prawa naturalnego*, w: *Powrót do prawa ponadustawowego*, M. Szyszkowska (red.), Warszawa 1999.
42. Mecke Ch.-E., *Begriff des Rechts und Methode der Rechtswissenschaft bei Rudolf von Jhering*, Göttingen 2018.

43. Peine F., *Landwirtschaftliche bodennutzung und bundes bodenschutzgesetz*, „Natur und Recht”, 24(9).
44. Pesch H.O., *Thomas von Aquin. Grenze und Größe mittelalterlicher Theologie. Eine Einführung*, Mainz 1988.
45. Płotka M., *Jak nakaz moralny wynika z natury świata? Koncepcja prawa natury św. Tomasza z Akwinu na tle stoickiej i późnośredniowiecznej tradycji*, „Rocznik Tomistyczny” 4 (2015).
46. Postanowienie FTK z 12.01.1967 r. i BvR 169/63.
47. Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. i BvL 19/76.
48. Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. i BvL 19/76.
49. Postanowienie FTK z 12.06.1979 r. i BvL 19/76.
50. Postanowienie FTK z 13.01.1982 r., i BvR 848, 1047/77, 916, 1307/78, 350/79 und 475, 902, 965, 1177, 1238, 1461/80.
51. Postanowienie FTK z 15.07.1981 r., i BvL 77/78.
52. Postanowienie FTK z 16.02.2000 r. i BvR 242/91, i BvR 315/99.
53. Postanowienie FTK z 17.11.1966 r., i BvL 10/60.
54. Postanowienie FTK z 19.06.1985 r., i BvL 57/79.
55. Postanowienie FTK z 8.01.1985 r. i BvR 792/83.
56. Ritter G.A., *Soziale Frage und Sozialpolitik in Deutschland seit Beginn des 19. Jahrhunderts*, Wiesbaden 1998.
57. Romanowski M., *Kształtowanie się gwarancji własności jako instytucji w niemieckim porządku konstytucyjnym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 12/1.
58. Sadowski M., *Ihering (Jhering) Rudolf von (1818-1892)*, w: E. Kundera, M. Maciejewski (red.), *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2006.
59. Salij J., *Eseje tomistyczne*, Poznań 1998.
60. Schelsky H., *Die Soziologen und das Recht. Abhandlungen und Vorträge zur Soziologie von Recht, Institution und Planung*, Wiesbaden 1980.
61. Schmidt M.G., *Verfassungsprinzipien und Verfassungswirklichkeit*, „Burger & Staat” 2019, Jahrg. 69, H.1.
62. Stolleis M., *History of Social Law in Germany*, Berlin–Heidelberg 2013.
63. Swieżawski S., *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej*, Kraków 1999.
64. Tomasz z Akwinu, *De veritate*, Taurini 1931.
65. Tomasz z Akwinu, *Summa Filozoficzna (Contra Gentiles)*, księga I – IV, Kraków 1930 -1935.
66. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t.13, tłum. P. Bełch, Londyn 1985.
67. Tomasz z Akwinu, *Złoty łańcuch*, tłum. L. Szyndler, Poznań 2007.
68. Tkaczyński J.W., *Prawo Ustrojowe Niemiec*, Kraków 2015.
69. Tokarczyk R.A., *Filozofia prawa*, Lublin 2000.
70. <https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/BauGB.pdf>
71. www.rechtsportal.de/

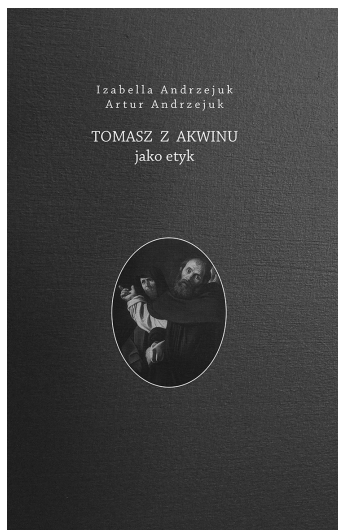
72. Zacher H.F., *Der Sozialstaat als Prozeß*, „Zeitschrift für gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics”, Bd. 134, H. 1. (1978).
73. Zacher H.F., *Vierzig Jahre Sozialstaat – Schwerpunkte der rechtlichen Ordnung*, w: *40 Jahre Sozialstaat Bundesrepublik Deutschland*, N. Blüm, H.F. Zacher (red.), Baden-Baden 1989.
74. Zembrzuski M., *Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego*, „Rocznik Tomistyczny” 5 (2016).
75. Zmierczak M., *Pozytywizm prawniczy a prawnicy i prawo w Trzeciej Rzeszy – powojenna dyskusja niemieckich historyków i teoretyków prawa o przyczynach upadku prawa w czasach nazizmu*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 24 (2001).

The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.

Keywords: Thomas Aquinas, common good, private property, Germany, constitution, *Sozialbindung*

The authors of the article attempt to analyse the issue of parallels between the Thomas Aquinas idea of common good and the concept of *Sozialbindung* – notion of private ownership's responsibility on the basis of German constitution. Main scientific benchmarks are the idea of common good and the concept of human being that are present both in the Aquinas thought and German basic law axiology. In order to fulfill the scientific task as defined above, the article starts with indication of the Aquinas thought importance and its impact on the defining the European social thought. Regarding the intellectual sources of *Sozialbindung's* concept the authors used the views of Rudolf Jhering, indicating his high opinion of Aquinas thought as well. The next part of the article contains the analysis of *Sozialbindung's* legal aspect on the

grounds of art. 14 p. 2 of German basic law. It discusses its connections with the idea of social state and the idea of human being, both emerging from German constitution. The authors indicate the importance of individual's social existence, which determines its duties towards community. Referring to the German legal thought and Federal Constitutional Tribunal case law the article proves that German basic law does not provide for a notion of limitless private property. Its definition contains immanent limitations regarding its duty to „serve both common good”. Finally, the article proves that Aquinas idea of common good, based on human's social nature is adopted by the concept of private property limitations in the German constitution. This fact proves its everlasting character, specific for European social thought.

Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk

Tomasz z Akwinu jako etyk

Warszawa 2021

Tomasz z Akwinu jest kontynuatorem najbardziej tradycyjnej i najstarszej szkoły etycznej, mającej swój początek w nauczaniu Sokratesa oraz w pismach Arystotelesa, który z etyki uczynił systematyczną „filozofię moralną”. Nie jest więc Tomasz autorem jakieś nowej etyki, wywracającej do góry nogami odwieczne przekonania ludzi o dobru i złu, nie szokuje, nie bulwersuje, ale też nie szasta potępieniami, obcy jest mu elitaryzm moralny, przemawianie do czytelników czy słuchaczy z moralną wyższością. Pozostaje przede wszystkim uczniem Arystotelesa, o którym mówiono, że jest „umiarkowany do przesady”. Właśnie tego filozofa Tomasz wybrał na swego mistrza. Jednakże, podobnie jak ma to miejsce w innych działach filozofii, także i w etyce Akwinata nie ogranicza się do powtarzania tez Greka, ale stara się je zinterpretować po swojemu i – bardzo wyraźnie to widać w przypadku etyki – wbudować w gmach myśli chrześcijańskiej. Nie jest to jednak – o co często Tomasza oskarżano – prymitywne „przygięcie” myśli Arystotelesa do ortodoksji chrześcijańskiej, ale raczej ukazanie i rozwinięcie punktów zbieżnych. Tych zbieżności dostrzegał Tomasz bardzo dużo, czego wyjaśnienie jest proste: właśnie filozofię Arystotelesa uważał Tomasz za najbliższą prawdzie, czyli najbardziej adekwatnie opisującą rzeczywistość. Nie oznaczało to jednak bezkrytycznego przyjmowania wszystkich tez i poglądów Filozofa. Tomasz bowiem powtarzał, że „studium filozofii nie jest po to, aby poznać to, co ludzie myśleli, lecz jakby to się miało do prawdy rzeczy”. Ta „prawda rzeczy” jest także najważniejsza dla Tomasza w jego etyce.

Wydanie książki dofinansowano ze środków Naukowego Towarzystwa Tomistycznego pochodzących z Funduszu na działalność statutową.

Dystrybucja wersji papierowej – Wydawnictwo von borowiecky – www.vb.com.pl

E-Book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego – www.tomizm.org

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.
Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.
Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X